

Иван Ковачевић

### ПРИЧЕ О ДОБИТНИЦИМА

Пораст игара на срећу, посебно Лотоа, као и веома висок износ који доноси прва награда, условили су да добитници на Лотоу уђу у жижу интересовања јавности. И поред права добитника да остану анонимни, што један број користи, често се у средствима масовног информисања (дневна и недељна штампа) објављују износ добитка, име добитника, његово пређашње материјално стање, изјаве које даје по вести о срећном догађају, затим шта намерава да учини са новцем итд. Постоје два основна типа ових „вести“ и то у зависности од тога да ли је добитак остварен у земљи или у иностранству.

Пре него се наведу примери, који су карактеристични за ова два типа, потребно је заузети став према самом карактеру ових „вести“. Питање истинитости или неистинитости ових „вести“ није релативно обзиром да је смер анализе одређен самим медијумом тј. јављањем овог садржаја у средствима масовног комуницирања. У оба случаја медијум преноси причу, која садржи одређене вредности, и коју конзумирају „конзументи“ мас-медија. За етнолошку анализу неважно је да ли је творац поруке неки стварни добитник на Лотоу или је „вест“ измислио новинар, или је можда истина негде на средини. Крути шаблон, који је присутан у овим „вестима“, дозвољава претпоставку да се ради о **медијском фолклору** с тим што их, у недостатку типолошких студија, треба једноставно звати причама.

#### *Приче о добитницима на домаћем Лотоу<sup>1</sup>*

М. је почео да игра Спортску прогнозу и Лото по наговору гостију који су свраћали у његов бифе „Наше мало мисто“. Већ прва уплата донела му је награду и то га је подстакло да настави. У почетку је добијао мање своте, а онда су стигле и премије. Лото је, пре великог добитка играо само месец дана. Измислио је неки свој систем од девет бројева који га је стајао

свега педесет два динара и редовно га је уплаћивао. Иако га је срећа обилато послужила И. М. није престао да услужује своје госте. (...) Од новца је М. довршио градњу куће на Дугом отоку, проширио стан у Задру, купио аутомобил и — наставио да се надмеће са Лутријом.

2. Ј. Е., оџачар из Руског Крстура, постигао је пет погодака у 4. колу Лотоа, 1979. године и добио шест стотина хиљада динара. Јанко је уплаћивао недељно само по двадесет и четири динара. За добитак сину је купио аутомобил, себе „послао“ на опоравак у Игалу, а остатак новца ставио на књижицу.

Ове две приче о добитницима на домаћем Лотоу су веома једноставне и састоје се из описа социјалног положаја добитника, података о његовом начину „играња“ и завршавају се начином на који је утрошио добијени новац. У оба случаја тај начин се састоји из прибављања добара за личну употребу — добара која су истовремено и показатељ богатства и социјалног престижа (кућа, стан, аутомобил, одмор у Игалу итд.).

### *Приче о добитницима на иностраном Лотоу*

1. Лото заразу међу Југословенима „распламсао“ је Т. М. привремено настањен у Дармштату. Наш земљак је 14. августа 1975. добио на Лотоу 633.627 марака. М. је кренуо трбухом за крухом 1972. Без заната и знања страног језика једва се запослио. Копао је ровове за канализацију од јутра до сутра. Једина разонода су му биле скромне уплате на Лотоу: сваког петка по пет марака. Т. је на свој судбоносни дан био болестан, па није пратио извлачење Лотоа на ТВ екрану. Али, његов другар Б. брже-боље га је обавестио о добитку. За муштулук, М. је Б-а наградио форд-таунусом и хармоником. Чим је добио новац, Т. се вратио кући. У родном граду, Куманову, сазидао је кућу, купио све што му је потребно, а остатак новца уложио је у локалну филијалу Југобанке.

2. Двадесеттворогодишњи рудар И. П. из засеока Пољана код Тузле постао је 1980. преко ноћи богаташ у Гелзенкирхену где је био привремено запослен. Играјући на Лотоу наш земљак је добио 1.070.000 марака. У СР Немачку И. П. је дошао 1979. године. Радио је у рурским рудницима и живео више него скромно са женом и ћерком. Није ми било лако, прича И. П.. Радио сам као копач у руднику каменог угља и силазио у јаму дубоку 1800 метара. Немачке банке су И. П. одмах понудиле високе камате и нови мерцедес на дар ако уложи новац код њих, али је И. П. одлучио да награду пренесе у домовину и уложи је у Привредну банку Сарајево, филијала Тузла. Наравно, одмах се са породицом вратио у завичај. У Пољане вест је брзо стигла. Завладало је славље још пре него што је милијардер стигао. Таксијем наравно. Дневна камата за уложени новац износи око четири и по хиљаде динара. И. П. се међутим није успавао на зеленим новчаницама. Саградио је кућу и основао фарму бикова. Сеоском клубу Челик, за који је некад играо, купио је комплетну опрему, а фудбалере и своје пријатеље рударе лепо почастио.

Анализа другог типа приче представља сложен истраживачки поступак који нужно мора следити одређене аналитичке фазе: растављање приче на њене саставне елементе, успостављање међуодноса између неких еле-

мената, откривање парадигматских ланаца којима припадају поједини елементи, постављање опште формуле приче и њено укључивање у релевантни социјални контекст.

#### *А) Основни елементи приче*

1. Иностранство — Дармштат, Гелзенкирхен
2. Тежак рад — копање канализационих ровова, рад у јами на дубини од 1800 метара.
3. Поклони — чашћење пријатеља за муштулук, поклон локалном фудбалском клубу, чашћење фудбалера и пријатеља рудара
4. Страна банка — понуда високе камате и аутомобила
5. Домовина — повратак у домовину
6. Локална филијала — Кумановска филијала Југобанке, Привредна банка Сарајево—филијала Тузла.
7. Лакши рад или нерад — камата
8. Материјална добра — кућа и „све што је потребно“

#### *Б) Међуодноси елемената, парадигматски ланци*

Прва два елемента чији је међуоднос јасан формирају опозициони пар: иностранство и домовина. Повратак у домовину истог тренутка када је нужда, која претходи њеном напуштању, престала, израз је носталгије. Лична ностагија појединца у мас-медијској интерпретацији прераста у његов патриотизам. Према томе: на нивоу приче опозиција иностранство: домовина разрешава се помоћу патриотизма: иностранство: домовина — ПАТРИОТИЗАМ.

Друга два елемента која успостављају сличну релацију су страна банка са својом понудом и локална филијала домаће банке. И овај опозициони пар се разрешава помоћу патриотизма само што се овде ради о ужем локалном патриотизму што се исказује у инстинтирању на „локалној“ филијали, а у другом случају чак и о регионалној банци. Према томе: страна банка: локална филијала — РЕГИОНАЛНО-ЛОКАЛНИ ПАТРИОТИЗАМ.

Прибављање материјалних добара као што су кућа, фарма бикова и „све што је потребно“ осим саме тежње за поседовањем тих добара говори и о тежњи за стицањем симбола друштвеног престижа.<sup>2</sup> Према томе: материјална добра — ТЕЖЊА ЗА ПОСЕДОВАЊЕМ ДОБАРА И СИМБОЛА ДРУШТВЕНОГ ПРЕСТИЖА.

Елемент приче који се састоји из поклона земљацима и пријатељима (локалном клубу и сл.) изражава припадност ужој локалној заједници као што су село, група пријатеља, рођака и сл. Према томе: поклони — ПРИПАДНОСТ УЖОЈ ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ.

Последња два елемента приче такође сачињавају опозициони пар. То су тежак рад наспрам лакшег рада или нерада, што исказује тежњу ка елиминацији тешког рада или рада уопште: тежак рад: лакши рад или нерад — ЕЛИМИНАЦИЈА РАДА

### Ц) Општа формула приче

Општа формула приче може се успоставити на основу међуодноса пет основних парадигми формираних из елемената приче. Три парадигме тј. патриотизам, регионално-локални патриотизам и припадност ужој локалној заједници представљају један низ и сачињавају први део формуле. Други део формуле сачињавају две преостале парадигме: елиминација рада и тежња за поседовањем добара и друштвеног престижа. Оно што даје за право оваквом постављању формуле је то да прве три парадигме описују ПРИПАДНОСТ, док друге две представљају основни мотив сваке игре на срећу тј. лутрије. Стога се формула приче може свести на следећи образац: прича = ПРИПАДНОСТ + ЛУТРИЈА

### Д) Укључивање приче у релевантни социјални контекст

Приче о добитницима на иностраном Лотоу разрешавају противуречност коју до екстрема доводе приче о добитницима на домаћој лутрији. Ради се о елементарној противуречности прокламација и реалности. Наиме, прокламовани систем вредности признаје ограничено поседовање материјалних добара стечених искључиво радом. Међутим, друштвена реалност је препуна супротних примера. Један од таквих примера је и стицање знатних новчаних средстава путем лутрије, те њихово трошење на материјална добра која, осим употребне вредности, имају и значење симбола друштвеног престижа. То значи да се у друштвеној пракси формирао систем вредности који је у колизији са прокламованим. Функција прича о добитницима на иностраном Лотоу је да „разреш“ ту колизију. Ове приче то постижу механичким повезивањем понашања која произлазе из оба вредносна система. Та повезаност се очитује у преплитању патриотизма, регионално-локалног патриотизма и припадности локалној заједници са елементима прибављања материјалних добара и друштвеног престижа без рада. При томе овај први низ, који описује ПРИПАДНОСТ, представља неку врсту „идеолошког покрића“ другом низу тј. ЛУТРИЈИ. Митотворна мисао, без обзира да ли је отелотворена у новинару или неком другом, посегла је за опробаним начином истичући вредности које беспоговорно инкорпорирају појединца у шире ентитете, при чему реалције појединаца унутар тих ентитета губе на значају.

Митско „разрешавање противуречности“ преноси се са социјалног и на ванмедијски фолклорни план. На том плану ове приче дају логичко средство за „преладавање“ противуречности изражене старом фолклорном досетком: коцкање је законом забрањено, изузев коцкања са државом.

#### Напомене

1. „Дуга“, бр.252 (нова серија), Београд, 1983.
2. Добрила Братић и Мирослава Малешевић, Кућа као статусни симбол, Етнолошке свеске IV, Београд 1982.